

244

Csigó László felvételei

Fővárosi őrjárat XVII.

Fekete Gábor

Újpest éledése

Új házak az Árpád úton

Néhány hónap híján százharminc esztendeje, hogy a káposztásmegyeri pusztából szőlőültetés céljaira kihasított területen, a főleg Budafokról érkezett „telepesek” önálló községet szerveztek. A pionírok létszámának megállapításához akkortájt nem szükséges volt volna komputer, lévén hogy a község apraja-nagyja összesen százhat főt számolt. Ők választották maguknak az Újpest nevet. A váci vasútvonal, a Duna útja és kikötője, az első lóvasútvonal — amely a Kálvin térrel kötötte össze a települést —, a század eleji mértékkel mérve kitűnő közművesítettség hamar felvirágoztatta az önálló várossá növekvő kis községet. Gazdag magánkisipara, s például önálló színháza révén is Újpest a fővárosi peremvidékek között talán a legfejlettebbnek mondhatta magát a második világháború előtti években.

A felszabadulás után, miközben a fejlesztésre szánt forintok az elmaradottabb külső kerületekhez: Csepelre Pesterzsébetre, Óbudára kerültek — Újpest megrekedt a múltban. Igaz, szőlő helyett Észak-Pesten nanapság bőséggel „terem” bőr, bútor, textil, gyógyszer, izzólámpa, azonban immár nyolcvanháromezer lakos szurkol annak, hogy kerülete egyszer ismét — vagy inkább végre — valóban új Pest legyen.

Ipar a lakóházban

Újpestnek rengeteg közös vonása van a Józsefvárossal, hiszen az ütötköpött külső, a zsúfoltság, a környezeti ártalmak tekintetében egymást múlja felül a két kerület. Csakhogy amíg a rekonstrukció a Józsefvárosnak ma már szinte státuszjelképe, addig a főváros IV. kerülete évtizedek óta meglehetősen elgyötörten várja a legapróbb biztatást, hírt is a megújulásról. A városrész létét, hírnevét, atmoszféráját az ipar határozza meg, olykor azonban az ipar és a lakóterület ölekezése szorítássá, bilincssé erősödik, amelyből egyik sem tud kibújni. Az ipar extenzív fejlődése a bölcsődei, óvodai ellátásban, a műszaki színvonal emelkedése az oktatásban, a kettő együtt a lakáshelyzetben okoz kórossá váló zavarokat, mégpedig egy előregedett városrész amúgyis nehéz feltételei és körülményei között. Ugyanakkor a beljebb fekvő részekben szinte nincs olyan lakóház, ahol valamilyen formában ipar ne működne, így aztán általános és teljes rekonstrukció nélkül mind nehezebben vehet lélegzetet az ipar is, a lakóterület is, hiszen nincs mód terjeszkedésre, modernizálódásra.

Egyébként jellemző, hogy az újpesti rekonstrukció a szokástól eltérő telepítés-rendezéssel jár majd: nemcsak és nem is elsősorban a lakóterületről költöztetik ki az ipart, hanem az ipari tömbökbe élkeződi lakásokat bocsátják majd az üzemek rendelkezésére. Ez célszerűnek látszik, mert a költségcsökkentés nyilvánvaló, az ipari ártalmaktól szenvedő családi otthonok száma pedig csökken, s kinyújtózkodhatnak kissé az újpesti üzemek, gyártelepek.

13

A hajóavító üzem

Udvarok szociológiája

Ez év végre rákerült a pecsét nyarán a rekonstrukció megindítását jelző okmányokra. A fővárosi tanács végrehajtó bizottsága vontatottan ítélte a rekonstrukció tervezett határidőit, és a beruházások meggyorsítására szólította fel a közreműködő szerveket. Nem ok nélkül. Valamennyi fővárosi kerület közül Újpesten a legnagyobb az egyszobás lakások aránya: minden négy családi otthon közül három ilyen. E lakások tíz százalékában még konyha sincs, s a kerületi családi otthonok háromnegyed része nélkülözi a fürdőszobát. Minden száz újpesti lakóépületből 95 földszintes. Hozzá kell tenni mindehhez, hogy műemlékek óvása nem támaszt különösebb akadályt a

szanálások elé, lévén összesen kettő belőlük az egész városrészben.

Az a szociológiai vizsgálódás, amelyet két esztendeje végeztek el a kerületben, ismét csak megkülönbözteti Újpestet a Józsefvárostól. Elsősorban a laksűrűség és az életforma tekintetében. Az újpesti földszintes bérházak tömkelegében, a kis belső udvarokban élnek társadalmi életüket az emberek: munka után, vasárnaponként ott beszélnek meg a világ dolgait, játsszák véget nem érő ulti- és sakpartijaikat a férfiak, tereferélnek sámlin üldögélve az asszonyok. A 25–30 család gyerektől öregkorig tartó meghitt emberi együttélésébe természetesen a fiatalok is beletartoznak, ők is az udvaron ismerkednek össze, a házasságkötés után pedig csak az a kérdés, hogy melyik szülőhöz, pontosan

Az MTA Kutató Intézete a Fóti úton

Régi üzletsor az Árpád úton

A Papp József tér

sabban: az udvarról nyíló kis lakások közül melyikbe költözzenek. Ez a bensőséges „törzsi” életmód, amelyből legfeljebb a Megyeri úti futball-események vagy a Duna-parti pecázások szakítják ki a családokat, felborít minden hagyományos szanálási programot: végtére is, ha a szoba-konyhas lakásban három család, három nemzedék él, akkor nem érvényesíthető az „egy bontandó lakásért egy új” kiutalás gyakorlata.

Ráadásul a fent említett életmód miatt rendkívüli megértést követel a szanálendő házak lakóinak elköltöztetése. (Csupán a legközelebbi években ötezer családról van szó!) A józsefvárosi rekonstrukciónál a kitelepítendő, de a környékhez ragaszkodó lakónak nem okozhat tragédiát, ha felkínálják neki, hogy ápolja a jövőben emlékeit, nosztalgiaját a szomszédos kerületek valamelyikében: a Ferencvárosban, az Erzsébetvárosban vagy Kispesten, viszont az újpesti „nagy családos” udvarok meghitt légkörétől, mélyen gyökerező közösségi életétől örökre és teljesen meg kell válniuk az újpalotai házóriásokba költözőknek. Ezért hát nagyon sokszor hiába válogathatnak akár hat-nyolc cserelakás között, hiába adódik a kisipari műhelyektől zajos, kopott kövezetű udvar és a nedves, szűk lakás helyett egy vagy több vadonutú, korszerűen felszerelt állami lakás lehetősége, a családok egy része legszívesebben odakötné magát leélt élete színhelyéhez. Megtalálható emellett egy szűk réteg, amely a szanálást spekulációs céljaira próbálja felhasználni, új cserelakásának kiutalási papírját már a kiutalás napján árusítva. Szerencsére annak a nyolcszázhatvan kerületi családnak a nagyobb része, amelyik a bontásról szóló értesítést már megkapta, ha mégannyi szál fűzi is Újpestet elhagyók: a törzsgárda állomány — az elköltözők számával arányosan — érezhetően csökkent és csökkenni fog. Ugyanakkor a más kerületekből visszajáró újpesti dolgozók alaposan próbára teszik a közlekedés teherbíró képességét, már ezekben a hónapokban is: sok a panasz az Újpalota—Újpest autóbuszjáratokra, az üzemekben pedig a késésekre, a munkakiesésre. A megoldást az jelentené, ha — s a tanács már tapogatózik is ilyen irányban — az ötödik ötéves tervben az ütemezettnél több új családi otthon épülne fel Újpesten, a rekonstrukció keretében.

Terület kerestetik

Mielőtt a rekonstrukció részleteit vázolnánk, mindenképp vissza kell térni Újpest-jelenére. Ennek az a sa-

játossága, hogy szinte talpalatnyi szűz terület sincs a lakásépítésre. 1960 óta több vállalat látott hozzá kisebb-nagyobb számban családi otthonok kivitelezéséhez, azonban terület hiányában a vállalati lakásépítések lassan elhaltak. Az Egyesült Izzó a szabályt erősítő kivétel. Kezdetben csupán „félkész ház” akciót indított: a legszükségesebb szak- és szerelőipari munkákkal sietett családi otthont önerőből építő dolgozói segítségével. Ezt a konstrukciót az Izzó most továbbfejlesztte, és 1974-ig körülbelül kilencszáz lakáshoz nyújt igen erőteljes anyagi-műszaki támogatást. A nagyüzem kezdeményezését a fővárosi tanács is nagyra értékelte, hiszen vállalta további területek szanálását és átadását a Fóti úton az Egyesült Izzó számára.

Ha vállalatlakásépítésre valamelyest nyílik is mód, magánéres építkezésre már semmiképp. Ilyen célra felhasználható üres telek Újpesten nincs, legfeljebb a meglévő házak bővítésével növelhetnék némileg a lakások számát. Lényeges javulást csak a beépítési előírások megváltozása hozhat, amennyiben teljes közművesítettség esetén a magánházak övezetekben az eddigi két lakás helyett négyet lehet majd építeni, anélkül, hogy a beépítési százalékot változtatnának.

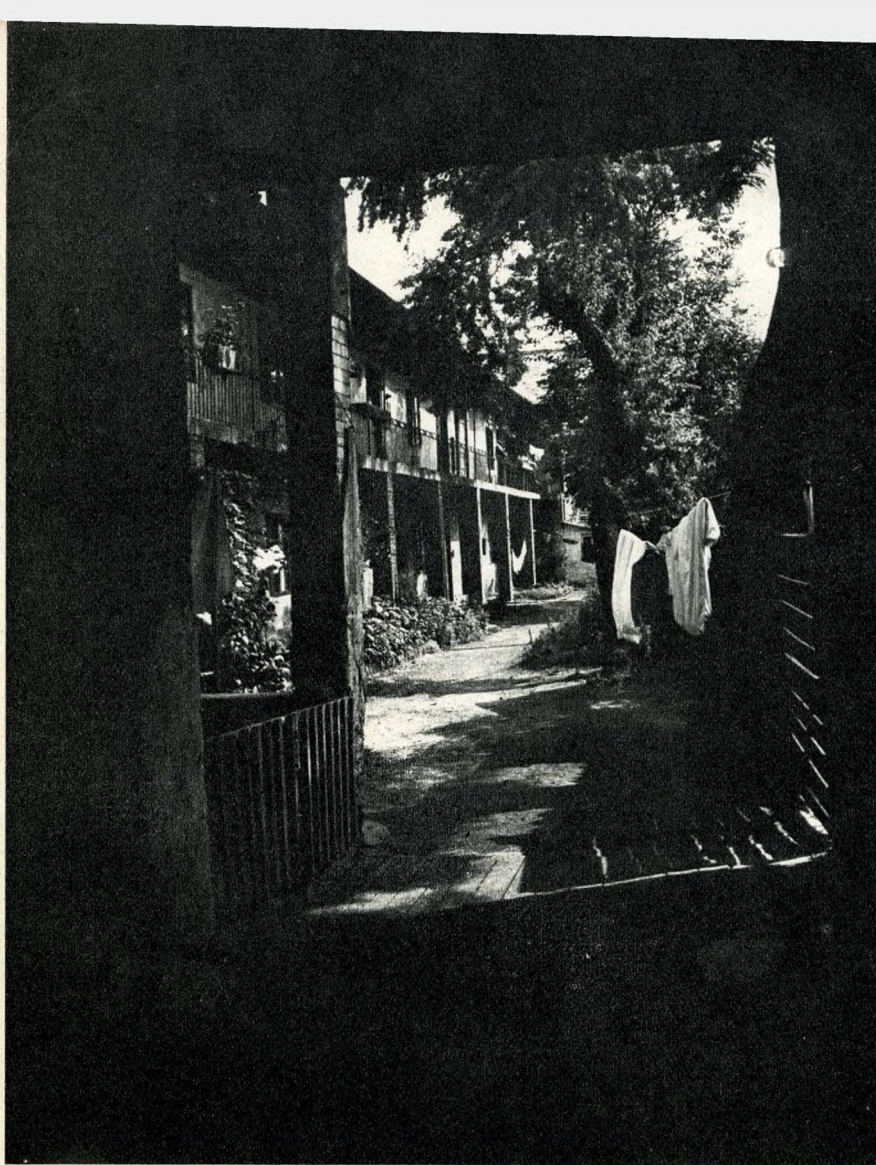
Újpest ma sem lehet elégedetlen a közművesítettséggel, hiszen a villany- és vízellátás száz százalékos. Gáz csak a belső területeken van, mert a folyamatosan kiépülő földgázhálózat egyelőre az üzemi célokat szolgálja. A városi gázhálózat már szűkös a lakosság fűtési igényeinek kielégítéséhez. A tervek szerint a kerület teljes egészében földgázra tér át.

Lényegesen kedvezőtlenebb a csatornázottság. A hálózat elavult, a kerület jelentős részén megoldatlan a szenny- és csapadékvíz elvezetése, s például a Fóti úton, az attól északra eső területeken már kisebb esőzés beálltával is kritikus helyzet alakul ki.

A metrótól a bisztróig

Újpest közlekedésének fejlesztése minden tekintetben a metrótól függ. De a mai napig is bizonytalanság uralkodik: meddig, hol járjon majd a földalatti gyorsvasút? Van olyan elgondolás, amely szerint az észak-déli szárny végállomása az István téri piac mentén lesz, s a továbbiakban szárnyvonal ágazik majd el Káposztásmegyerrre, illetve Újpalotára. A másik elgondolás szerint az észak-déli fővonalat egyenesen Káposztásmegyerrig kell kiépíteni, tekintettel a majd ott fölépülő új városnegyedre.

A másik sarkalatos közlekedési probléma az útépités. A Váci út szélesítése és korszerűsítése óriási összeget, a mai számítások szerint hétmilliárd forintot emésztene fel, nem kis részben a sok szanálás miatt. Ezt a programot alighanem jelentősen mérséklék, hiszen a fővárosból kivezető útvonalak közül még mindig a Váci úton tapasztalható a legkisebb torlódás. Másrészt az észak-déli metró megépítése után a villamosok száműzetésével amúgyis újabb sávokat nyer a közúti közlekedés. Annál idősebb vizsont a Duna-parton levő út átala-

Jellegzetes újpesti udvar

Az Újpesti Áruház

Piac

kítása autópályává, valamint Újpest belvárosi villamosközlekedésének felszámolása. Döntés még egyik kérdésben sincs. Az öreg újpesti villamoskocsik zörgésükkel betöltik a városközpontot, sok helyet foglalnak el a meglehetősen szűk centrumból. Súlyosbítja a közlekedés gondjait, hogy az elavult csatornahálózat miatt mind sűrűbben omlanak be az úttestek, márpedig a rendelkezések szerint a meglévő földutakat addig nem szabad burkolni, amíg a csatornázást el nem végzik.

A kerületi helyiipar, a kereskedelem és a szolgáltatás nehéz évek elé néz. A kerületi kisipari szövetkezetek — húsz van belőlük — jellemzője a szétszórtság, a szociális és az egészségügyi létesítmények szinte teljes hiánya. Az egykori kisiparosok műhelyeinek elaprózottsága növeli a gyárművek önköltségét, lehetetlenné teszi a fejlesztést. Ezért a tanács két irányban is erőfeszítéseket tesz: egyrészt igyekszik az azonos profilú szövetkezetek egyesítését elősegíteni, másrészt terület biztosításával próbálja megoldani az elhelyezési gondokat, orvosolni a lakosság panaszait a zaj miatt. A kisiparosok száma megközelíti a kilencszázat, magas életkoruk és a városközpont szanalása miatt azonban a magánkisipar erőteljes csökkenésével kell számolni.

Újpest kereskedelmi hálózata túlterhelt, egyes külső területeken az ellátás nincs megoldva, annak ellenére, hogy a nagy ABC áruházak száma eléri az ötöt, s csaknem egy éve elkészült az István téri piac. Azóta a tanács a saját erőforrásaiból rendezte a volt piac területét, bazársort építtetett, központi autóparkirozót alakított ki, s nem feledkezett meg a két külterületi, a Megyeri úti és a Szilágyi utcai piac fejlesztéséről sem. A kerület iparcikk-kereskedelmének fellekvára az Újpesti Áruház, mely egyike a legjobban vezetett budapesti áruházaknak. Kár, hogy további bővítését a területi hiány ma még nem teszi lehetővé. Az iparcikk üzletek általában kicsinyek, nagyjából az Árpád út vonalában helyezkednek el. Bontásukra a rekonstrukció legvégén kerül sor, hogy legalább részben segíthessék az újonnan épülő lakóházak ellátását.

A vendéglátóipari hálózat elhelyezkedése is koncentrált. Az italboltok kivételével szinte minden étterem, cukrászda a városrész központjában található. A már említett életforma magyarázza, hogy Újpesten nincs igény étterem iránt. Viszont kedveltek a

bisztrók, ezekből három van a kerületben, forgalmuk gyorsan emelkedik. Ugyanígy nagy lenne a kereslet a színonalás, zenés szórakozóhelyekben, azonban a kerületben működő cukrászdák, eszpresszók sem számban, sem minőségben nem felelnek meg a követelményeknek. Az állandó ellenőrzések ellenére a meglévő vendéglátóipari egységek színvonala csökken az üzletpolitikai és a vállalati érdekek középpontjában — sajnos — változatlanul az italtolt áll.

A kerület szolgáltató hálózata sem tudott lépést tartani az igényekkel. Igaz, új RÁVISZ-fiók, két új Patyolat, fodrászat is nyílt a legutóbbi hónapokban, azonban egyes szolgáltatási ágak szinte teljesen hiányoznak. Például a fűtőolaj ellátást csak magánkereskedők útján sikerült biztosítani, így is csak részben. Hasonlóképp a gépkocsi-motorkerékpár javítás is csak a magánszektorban létezik, eléggé csekély kapacitással. A Dózsa György útra tervezett szolgáltatóházat a számtalan egyeztető tárgyalás ellenére sem sikerült „összehozni” a tanácsnak, elsősorban a szolgáltatást nyújtó vállalatok közönye miatt. Általános tapasztalat, hogy ezek a vállalatok mindent „tálcán” kérnek: az újpesti autómóso felépítését a Fővárosi Garázsipari Vállalat csak úgy volt hajlandó vállalni, ha a tanács a területen kívüli világítást, vizet, utat is ingyen rendelkezésére bocsát, természetesen anélkül, hogy a bevételből valamennyire is részesülne.

Sebezhető pontok

További három sebezhető pontja Újpestenek: az iskolahelyzet, a közvilágítás és az egészségügyi ellátás. A kerület tíz általános iskolája közül öt a rekonstrukciós területen helyezkedik el, közülük csupán négy marad meg. A tanács anyagi eszközeinek igen nagy részét fordította a meglévő iskolák felújítására, s hozzá kell tenni, hogy a felújítás egyik lényeges eleme volt a vaskályhák felváltása központi fűtéssel. Külön gondot okoz a Megyeri úti általános iskola, ahol mielőbb nyolc tanteremnyi bővítésre lenne szükség. Itt, az Egyesült Izzó lakótelepe mentén két év múlva már körülbelül ezer egyszáz — javarészt fiatal házaspár által lakott — lakás áll majd, tehát legkésőbb a jövő év elején meg kellene kezdeni az építkezést. Az anyagi fedezet azonban mindeddig nem biztosított.

Ami a közvilágítást illeti, a korábbi években folytatott korszerűsítés félbeszakadt, mert az új, nagyobb teljesítményű lámpatestek felszerelését sem az elosztó hálózat, sem a tartószerkezet nem bírja. Az Elektromos Művek csak úgy vállalja a korszerűsítést, ha a kerület a teljes költséget fedezi. (A korábbi években a tanácsot az összköltségnek csak az egyharmada — a világítótestek ára — terhelte.) Megoldatlan a karbantartás is, a lakosság sokat panaszkodik emiatt. Az Újpesten levő lámpatestek negyedrésze nem világít.

A kerületi egészségügyi intézmények — legalábbis ami a mennyiséget: a rendelők, a kórházi ágyak számát, az orvosi óraszámot illeti — pillanatnyilag megfelelnek. A kórházak működésük kiadására biztosított keret azonban mélyen alatta marad az országos átlagnak. A karbantartásra, felújításra fordítható összeg még a legszükségesebb javításokra sem elegendő, mert az épületek átlagos életkora meghaladja a hatvan évet. Ráadásul a meglévő, csaknem ezeregyszáz kórházi ágyból négyszázötvenet „elvisz” a rekonstrukció. Ezek pótlása mellett figyelembe kell venni a káposztásmegyeri új városnegyed felépítését is. Egy dél-pestihez hasonló nagyságú kórházra lenne szükség; ám, hogy ez mennyire nem pusztá elhatározás kérdése, azt az újpestiek jól tudják — a dél-pesti kórház sorsából.

Néhány szót még a IV. kerület várvára várt létesítményéről, a fürdőről. Tisztasági fürdőnek indult, mérlegelve, hogy Újpesten igen kevés a fürdőszoba. A rekonstrukció azonban e tekintetben is modernizál, ezért menet közben strandfürdővel, az ifjúság úszásoktatásának céljait elősegítő létesítményekkel bővültek a tervek. Egy esztendőn belül az újpestiek — illetőleg a budapestiek — birtokukba vehetik a strandfürdőkombinátot.

Szeged nagyságú városrész épül

Hogyan változik meg a 18 és fél négyzetkilométernyi városrész, amely ma — 55 százalékban a helybeliek számára — hatvanezer munkahelyet ad?

20–25 év alatt Szeged nagyságú új városrész épül fel a IV. kerületben! A lakosság száma a jelenlegi 83 ezerről 220 ezerre növekszik, de az ellátás tekintetében — figyelembe véve a vonzási körzeteket — 300–350 ezer em-

berrel kell számolni. Méreteiben és súlyában az újpestihez hasonló rekonstrukció az országban még nem zajlott le, és most sincs folyamatban. A kerület lakásállományának negyven százalékát bontják le. A szanalás a lakosság felét érinti. A szanalás területén ötezer munkahely van, ezek elhelyezéséről a kerület határain belül gondoskodnak majd. Ugyancsak a munkálatok helyszínén található Újpest szinte teljes kereskedelmi hálózata, az egészségügyi, a szolgáltatási intézmények jelentős része.

A teljes rekonstrukciót három ütemben végzik el. Az első szakasz négy milliárd forintjába kerül a népgazdaságnak, s előreláthatólag egy évtizedet kell rászánni. Ennek az első ütemnek kilencezer új családi otthon kell megteremtene, a járulékos létesítményekkel együtt. Helyszíne: a Lórántffy Zsuzsanna utca — Munkásotthon utca, Virág utca — Árpád út, István téri út — Elem utca, Anonymus utca — Pozsonyi utca — Mártírok utca — Dugonics utca — Temesvári utca által határolt terület. A rekonstrukció során csaknem 82 hektárnyi területen indulnak meg a munkálatok; ebből hatvan hektárnyi magántulajdonban van. A bontandó lakások között ezertíz van magántulajdonban, csaknem négyezer pedig állami tulajdonban. Csupán a terület, az építmények és a növényzet értékeért, a lakók költöztetéséért, s a kártalanításért több mint százötven millió forintot kell kifizetnie a tanácsnak. A víz-, gáz- és csatornahálózat építése, illetve felújítása, a távfűtés kiépítése, az elektromos energia biztosítása, a távbeszélő hálózat, az új útrendszer, négy általános iskola, öt óvoda, négy bölcsőde, két orvosi rendelő, egy gyógyszerár és mintegy háromezer négyzetméternyi szolgáltatóipari létesítmény építése érthetően megnöveli az egy lakásra jutó bruttó kiadást.

A rekonstrukció első ütemének területén épülő lakások átlagos nagysága nem sokkal haladja meg az ötven négyzetmétert, bár a beruházási program megvitatásakor a fővárosi tanács végrehajtó bizottsága szorgalmazta a normatívának az emelését az ötödik ötéves terv utolsó éveitől. Az épülő lakások tizenegy százaléka lesz egyszobás, több mint egyharmada másfél szobás, s egynekede háromszobás.

Újpest tehát ismét életre kel. Lakosai most már bizakodva szurkolhatnak az „új Pestért”, amely az egész főváros egyik legnépesebb, legrendezettebb, legmodernebb, hatalmas városnegyede lesz.

